

Hij had zich daar nooit vroeger juiste rekenschap van gegeven. Hoe kon je dat ook! Je leefde nu eenmaal.... getweeën, samen.... En in tijden als deze: je deed wat je móest doen, waartoe je gedreven werd, sámen, in de ziel altijd samen. Geleefd hadden hij-en-Pauline.... och, eigenlijk als alle andere menschen sinds Augustus veertien: van dag op dag, van week op week, en van maand tot maand. Gewerkt, en gehoopt, en gewacht.... Gehoopt had hij ook — en geloofd daardoor ten slotte — toen Pauline naar Frankrijk wou, met zoo'n heerlijk élan, uit zoo zuivere roeping — dat het „met hem wel weer zou gaan,” als altijd vroeger immers, dat werkende, schrijvende, rusteloos en ingespannen, hij den tijd wel weer zou leeren overwinnen.

Maar zoo heel anders was het uitgekomen. Dit nieuwe alleen-leven, met het vroegere, in de jaren vóór hij Pauline ontmoette, viel het geen moment te vergelijken. Hij herinnerde 't zich nog best, ja vaak met de meest suggestieve détails. Gemis, ook toen — maar God, hoeveel wijder en vager, minder snijdend en smartelijk! Melancolie, overheerschend — bijna zoet soms; een berustende droefgeestigheid. Maar het werken, dat hij toch altijd gekund had, vrij en overgegeven, zonder eenige terughouding! Maandenlang werken, zich als weggeven in zijn werk.... Terwijl nu.... Deze wrangheid, dit bitter ontberen, dit nooit aflatende besef van benauwende leegte, tergende doelloosheid, erger dan pijn. Een smachting als van dorst en koorts vaak, een wee-smartelijk krampgevoel. Een somber en wrokkend verzet, dat het hoofd niet op dorst steken, zich schamende over zichzelf. Een aanhoudend en redeloos innerlijk roepen. Een woedende radeloosheid, en die tot zwijgen gedoemd was, geen uitweg kende....

Hij begreep het nu wel, hij begreep het nu wel.... Het kwam doordat hij het thans eigenlijk pas had ondervonden, nu pas wist wat dat zeggen wil: niet meer alleen te zijn. Een weelde, een diep geluk! „Ik ben in eenzaamheid niet meer alleen,” de in zijn jongelingsjaren zoo dwepend bewonderde versregel van Alberdingk Thijm kwam, in de laatste weken, hem telkens opnieuw.... in de gedachte? Neen, dieper, dieper, in zijn binnenste bewustheid. Oneindig méér-zeggend, oneindig inniger en eigener geworden. Niet meer alleen — niet meer alleen! Dikwijls schrok hij er van op. Want hoe achteloos en gedachteloos, ja brooddronken bijna, had hij omgegaan met dat allerkostbaarste, dat wonder-zeldzame! Als kon het altijd zoo blijven. Terwijl er toch immers nooit iets blijft, onveranderd voortduurt....

Hoe was het mogelijk, dat, ook in die jaren-met-Pauline — met h a a r s a m e n l e v e n d — hij zich toch zoo dikwijls mistroostig, somber, haast ongelukkig had gevoeld? Ongelukkig om den oorlog bijvoorbeeld, om het lijden van al die onbekenden! Neen, eigenlijk nog meer om de desillusie, om zekere ideeën en voorstellingen, zoolang gekoesterd, die